

УДК 378.12-57.175 : 271.4 (069.015)

РОЛЬ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО КОЛЕКТИВУ ТА СТУДЕНТІВ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ БОГОСЛОВСЬКОЇ АКАДЕМІЇ У М. ЛЬВОВІ В ОРГАНІЗАЦІЇ ЇЇ МУЗЕЮ*Ірина Хоркава*

Національний університет «Острозька академія»
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2
e-mail: khorkavairyna@gmail.com

Відкриття у 1929 р. Греко-католицької богословської академії у Львові сприяло набуттю майбутніми кліриками якісної богословської освіти. Отримавши всебічні знання, вони повинні були стати справжніми пастирями народу, які сприяли б піднесенню не тільки його духовного, а й загальнокультурного рівнів, оскільки, майбутні священнослужителі мали орієнтуватися в естетиці, чого потребувало їхнє покликання. Тому одним із завдань, вирішення якого сприяло усвідомлення майбутніми кліриками значимості творів сакрального мистецтва у Церкві, стало відкриття музею в академії.

Серед вітчизняних дослідників, які у своїх працях розглядали окремі аспекти розвитку богословської освіти у Галичині, були Р. Пахолок [6; 12], І. Коваль [6], О. Гаврилюк [1], С. Гнот [2]. Більшість наукових розвідок, в яких докладно окреслюється навчально-виховний процес у стінах академії, написані колишніми її студентами, а саме В. Лабою [7], В. Ленциком [8] і розглядається переважно крізь призму богословської думки. Водночас заслуговують на глибший аналіз матеріали архівних установ, за якими можна докладніше простежити роботу професорсько-викладацького колективу та студентів академії, проаналізувати звіти діяльності її наукових гуртків, а також листування керівництва навчального закладу з питань поповнення його музейної збірки цінними знахідками.

Першим, хто активно долучився до цієї роботи, був ректор академії Йосиф Сліпий (1929-1944 рр.). Здобувши вищу богословську освіту в класичних католицьких університетах, зокрема Інсбруку (Австрія) та Риму (Італія), він добре розумів, що для поглибленого вивчення сакрального мистецтва та літургики, необхідно створити музей, експонати якого давали б можливість наочно закріпити набуті семінаристами теоретичні знання. Тому, будучи ще молодим викладачем Львівської духовної семінарії, він почав збирати з усіх куточків Галичини старовинні ікони, речі церковного вжит-

ку та книги [11, с. 245]. У подальшому саме його колекція стане основою фондів академічного музею [6, с. 23].

Очолити Львівську духовну семінарію, Й. Сліпий особисто їздив по селах і містечках, шукав раритети та реліквії не лише давніх часів, але й ті, які були виконані тогочасними митцями у незвичній техніці [15, с. 12]. Любив він зазирнути і в каплиці, дзвіниці, ризниці церков, парафіяльні будинки тощо та дуже радів, коли віднаходив цінні речі [8, с. 442]. Про одну з таких поїздок ректора семінарії до села Криниці пізніше згадував відомий історик Ярослав Дашкевич. Так, він писав, що під час неї вони ретельно оглядали приміщення місцевого храму та парафіяльного будинку, які були обставлені давніми різьбленими лемківськими меблями [4, с. 627]. З часом, коли кількість пам'яток майбутнього музею помітно збільшилася, закономірно виникло питання про необхідність подбати про виділення приміщення для їхнього зберігання й експонування. Водночас слід зазначити, що цю справу Й. Сліпого схвально сприйняли представники тодішніх мистецьких кіл. Так, коли 1930 р. він повернувся після чергової подорожі-експедиції з цінними знахідками, графік і мистецтвознавець Павло Ковжун висловив думку про те, що слід подбати про відкриття музею в академії [14, с. 126-127].

9 жовтня 1932 р. Й. Сліпий офіційно заявив про відкриття музею Греко-католицької богословської академії. Водночас зазначимо, що про його фактичне заснування було проголошено ще 4 жовтня 1931 р. [14, с. 125] під час інавгурації, тобто урочистостей на честь початку 1931/1932 академічного року. Аргументуючи своє рішення, Й. Сліпий зауважував, що духовенство, на жаль, у більшості не цінує старовинні декоративно-ужиткові мистецькі твори, більше того, не знає те, як правильно їх зберігати. Це все призводило до того, що багато пам'яток, нерідко рідкісних речей сакрального характеру, нищилися у непристосованих закутках церков, або на горищах парафіяльних

будинків [8, с. 442-443]. Такий стан речей він пов'язував із неосвіченістю та фінансовими негараздами у суспільстві, які й були причиною духовного занепаду народу. Відтак, на його переконання, саме Церква повинна була взяти на себе роль опікуна культурних, зокрема культових надбань старовини. До того ж, це мало сприяти тому, що молодь змогла б глибше пізнати історію Церкви, сакральне мистецтво та забезпечити їхній розвиток у майбутньому, плекаючи у вірян почуття гармонії та краси [8, с. 529-530].

Водночас із порятунком і збереженням уцілілих пам'яток духовної та матеріальної культури, музей мав виконувати й важливу практично-виховну функцію, тобто поглиблене, унаочнене навчання майбутніх душпастирів. Викладання теологічних і філософських дисциплін стали б цікавішими та глибшими, оскільки викладачі та семінаристи мали б можливість працювати з наочністю. Водночас це повинно було виховувати у майбутніх священників розуміння потреби належного зберігання пам'яток старовини для своїх нащадків [3, с. 16]. Також, це активно впливало б не лише на формування християнської та суспільної свідомості парафіян, а й на їхні естетичні смаки [14, с. 126].

На особливу увагу заслуговує те, що активну роботу над поповненням фондів музею здійснював і митрополит Української греко-католицької церкви Андрей Шептицький (1901-1944 рр.). Так, відомо, що у червні 1932 р. він подарував йому шість полотен, чотири з яких належали пензлю художника Олекси Новаківського [9, арк. 1].

У «Хроніці академії», яка містить відомості про внутрішнє життя студентів богословського закладу, не раз натрапляємо на звернення керівництва установи до юнаків, щоб вони під час зимових чи літніх ферій, тобто канікул, долучилися до збирання старовинних речей церковного вжитку, які б могли поповнити колекцію мистецькими артефактами академії [16, арк. 47]. Відтак, реагуючи на них, а також бажаючи заручитися прихильним ставленням ректора до себе, юнаки нерідко привозили після канікул ікони, хрести й інші пам'ятки старовини, які вивчалися та відповідним чином розміщувалися директором музею Михайлом Драганом у його експозиції чи фондосховищі [7, с. 7]. Якщо ж вони не мали можливості привезти якісь речі особисто, то обов'язково повідомляли своїх наставників про те, де збереглися відповідні пам'ятки старовини, що вже не використовувалися у куль-

товій діяльності місцевими парохами [14, с. 128].

Так, в одному з листів до парафіяльного уряду с. Криворівня Й. Сліпий висловлював подяку місцевому пароху за те, що через студента академії Андрія Шекерика передав давні дерев'яні свічники [10, арк. 2]. У наступному його листі від 18 листопада 1934 р. читаємо, що парох с. Завадка повіту Турка, отець Адріан Левицький передав до музейної збірки академії тетрапод [10, арк. 14]. А 13 липня 1935 р. колекція музею поповнилася шістьма іконами, які були подаровані йому парохом с. Сушиця Велика повіту Хирів Іваном Волошинським [10, арк. 276]. До колекції музею також були передані ікони з с. Берлоги повіту Рожнів, із зображеннями апостолів [10, арк. 162], а також богослужбові книги, зокрема Євангеліє, Апостол і Мінея, які у минулому використовував парох с. Качанівка Володимир Винярський [10, арк. 240].

Велика заслуга у формуванні й утримуванні колекції музею у належному стані належала мистецтвознавцеві, й одночасно її хранителю, Михайлові Драгану [13, арк. 5]. Так, подорожуючи Галичиною, він активно збирав і систематизував інформацію про місцезнаходження багатьох цінних творів сакрального мистецтва.

Водночас слід наголосити, що значна частина пам'яток збірки цього музею надійшла до нього внаслідок експедицій, які організовував визначний український науковець, археолог Ярослав Пастернак. Це було пов'язано з тим, що він – очільник музею Наукового товариства імені Т. Шевченка (НТШ), водночас був членом професорсько-викладацького колективу академії. Так, зокрема відомо, що разом зі студентами-богословами впродовж 1931-1935 рр. ним було виявлено та розкопано низку археологічних пам'яток в околицях Ходорова (суч. Жидачівський р-н Львівської обл.), Бібрки, Перемишлян (суч. Перемишлянський р-н Львівської обл.) й інших населених пунктів Східної Галичини. «Археологічний матеріал, добутий екскурсіями, – писав у 1934 році Я. Пастернак, – зберігається у новозаложенім музею як показовий матеріал до викладів». На його глибоке переконання, він мав сприяти вихованню нового покоління духовенства, яке, крім теологічної освіти, повинно «винести з мурів Богословської Академії ще й нове теоретичне й практичне значення рідної старовини, вже необхідне сьогодні при культурно-освітній праці на селі та конче до відповідного, наукового добування нових матеріалів для української

археології» [1, с. 16].

Водночас із формуванням колекції музею академії М. Драган проводив опис і науково-інвентарну експертизу нових надходжень, зокрема їхній мистецтвознавчий аналіз. Він передбачав докладний опис зовнішнього вигляду кожного предмету, з'ясування часу його створення, стилю, майстра або осередку, в якому він міг бути виконаний. Також письмово обов'язково фіксувався стан збереженості кожної пам'ятки. Крім цього, він проводив реставрацію пошкоджених творів мистецтва або, якщо це було необхідно, здійснював їхню консервацію [14, с. 128].

Зважаючи на недостатню освіченість майбутніх душпастирів у питаннях збереження пам'яток національної культури, керівництво Богословської академії запровадило викладання таких дисциплін, як історія мистецтва та археологія [2, с. 50]. Відтак музейна збірка допомагала викладачам академії Іларіону Свенціцькому, Володимиру Залозецькому, Ярославу Пастернаку, Іванові Старчуку на конкретних прикладах пояснювати студентам особливості українського церковного мистецтва [6, с. 23].

Залучення юнаків до культурно-просвітницької роботи сприяло формуванню та вдосконаленню у них естетичних почуттів. З цією метою з 1935 р. свою плідну працю розгорнув краєзнавчий гурток, робота якого входила до навчального плану так званих наукових семінарів. Він був організований викладачем академії професором Костянтином Чеховичем, котрому активно допомагали Я. Пастернак, І. Крип'якевич і М. Драган. Метою роботи цього гуртка було залучення студентів до збирання та збереження пам'яток культури. Впродовж 1937/1938 академічного року відбулося 11 його засідань, під час яких студенти долучалися до поглибленого вивчення історії, мови, матеріальної та духовної культури українського народу [5, арк. 2].

Так, виявлені архівні матеріали засвідчують, що внаслідок етнографічних експедицій, які були організовані цими викладачами, молоді дослідники зібрали та занотували звичаї косарів, записували вони й молитви різних регіонів, зокрема ті, які виголошували селяни під час поховальних обрядів, а також описали три весільні звичаї [5, арк. 11]. Загалом завдяки цій роботі учасників краєзнавчого гуртка колекція музею академії поповнилася 30-ма іконами, які були виконані на дереві та полотні, 1 – на склі. Також вона збагатилася 3-ма орарями, 2-ма нарукавницями, 2-ма фелонами, поясом, дароносницею, диском, чашею, па-

терицею, модзіром, 9-ма комплектами кремінного знаряддя, 19-ма монетами, хрестиком, березівкою для горілки, різьбленим столом, 3-ма ручними хрестами. Всього ж унаслідок цих експедицій фондова збірка музею поповнилася 82-ма предметами [5, арк. 16].

Набутки цієї пошукової роботи викладачі академії використовували при подачі лекційного матеріалу. Так, загальне визнання здобув укладений і прочитаний Я. Пастернаком у Богословській академії курс лекцій з історії західноукраїнських земель від найдавніших часів. Як вважав сам учений, своїми лекціями він прагнув піднести «освітній рівень будучих священиків та належного їм престижу як учителів народу на кожному полі. У той спосіб вишли з Богословської Академії вже два випуски священиків, разом з яких 90 душ» [1, с. 16].

Основні методологічні принципи викладання мистецтвознавчих дисциплін у цій вищій школі апробував у лекційному курсі та на семінарах І. Свенціцький. Саме він написав для студентів-богословів два підручники: «Іконопись Галицької України XV-XVI вв.» (1928) та «Ікони Галицької України XV-XVI вв.» (1929). Справу І. Свенціцького, як свого попередника, продовжив знавець візантійського й українського середньовічного мистецтва В. Залозецький, котрий з 1930 р. незмінно викладав в академії історію мистецтва. Так, у журналі «Богословія», який видавався Богословським Науковим Товариством, цей вчений опублікував свої наукові розвідки «Візантійський Ренесанс у світлі новітніх дослідів» (1932) і «Доба Палеологів та її мистецтво» (1933). Акцентуємо, що неабиякою популярністю у студентів користувався його підручник, присвячений історії давньохристиянського мистецтва, який був опублікований 1934 р. [12, с. 67].

Звісно, що найціннішою складовою збірки академічного музею була колекція іконопису. Згідно з його інвентарними записами, у ній нараховувалося 458 ікон на дерев'яній основі, 28 – на полотні, 42 – на склі. Крім ікон, музейні фонди склали 84 плащаниці, 17 царських врат, 34 антими́нси, 84 дерев'яні різьблені хрести, а також велика кількість виробів із дерева та металу. У подальшому вона поповнилася виробами з тканин, зокрема одягом літургійного призначення, пам'ятками світського малярства, графіки та декоративно-ужиткового мистецтва [14, с. 129]. Так, згідно зі звітами ректора академії, 1934 р. колекція його музею нараховувала 808 артефактів, упродовж 1934/1935 рр. вона поповнилася 158-ма, у 1935/1936 рр. – 145-ма, у 1936/1937 рр. – 262-

ма. Станом на 9 жовтня 1938 р. у ньому було 1321 музейних предметів. Експозиція музею академії розміщувалася у п'яти залах, а також прикрашала коридори цієї освітньої установи [14, с. 128].

Вичерпну інформацію, яка містить відомості про збільшення колекції музею академії та його вагомості, можна почерпнути з «Книги надходжень», яку ретельно вів М. Драган. Так, 1933 рік починається записом про наявність музейних предметів за № 350, 1934 – № 622, 1935 – № 776, 1936 – № 973, 1937 – № 1078, 1938 – № 1269, а 1939 – № 1341 [14, с. 129]. Тобто, приблизно за п'ять років кількість пам'яток історії та культури музею Греко-католицької богословської академії, зокрема сакрального мистецтва, збільшилася ледь не у чотири рази.

У ті ж роки Й. Сліпий налагодив контакти та співпрацю з плеядою українських митців. Так, над оздобленням приміщення духовної семінарії та академії (ці дві навчальні установи знаходилися в одному приміщенні) працювали Петро Холодний-старший та Андрій Коверко, які також оформляли іконостас і настінні розписи їх молитовниці, а також Павло Ковжун, Ярослава Музика, Михайлина Стефанович-Ольшанська. Для колекції музею Богословської академії Й. Сліпий придбав твори Леоніда Перфецького, Миколи Бутовича, Івана Труша, Михайла Мороза, Івана Іванця, Лева Геца, Олени Кульчицької. У фондах Центрального державного історичного архіву у Львові зберігається листування ректора цієї навчальної установи з діячами української культури. Це – переконливий доказ масштабності його мислення та важливості для розбудови тогочасного українського культурно-мистецького простору Львова. Зокрема, з 1933 р. розпочалася співпраця Й. Сліпого з мисткинею Оленою Кульчицькою, котра в одному з листів до ректора академії зауважувала, що він багато робить «для мистецтва і его поширення» [14, с. 127].

Заохочуючи сучасних митців до праці у цій сфері, Й. Сліпий оформив у музеї академії експозицію їхніх творів на релігійну тематику. Зокрема, було придбано немало зображень церков. Це були малюнки, акварелі тощо авторства М. Бутовича, Л. Геца, В. Іванюха, І. Труша, Ю. Заяця тощо [14, с. 127].

Отже, з 9 жовтня 1932 р. у Греко-католицькій богословській академії Львова офіційно почав діяти її музей, фондова збірка якого була покликана не тільки унаочнювати зміст лекційних і практичних занять, а й спра-

вляти вплив на формування особистостей майбутніх кліриків. Й. Сліпий – ректор цього духовного навчального закладу й ініціатор його створення доклав неабияких зусиль до залучення до постійного збагачення його колекції викладачів академії, видатних представників галицької інтелігенції і, не в останню чергу, студентів. Завдяки їхнім солідарним зусиллям фондова збірка музею постійно поповнювалася, експозиція унаочнювалася та збагачувала навчально-виховний процес. Це, зрештою, стало одним із вагомих чинників формування у стінах академії когорти нового типу молодих кліриків – справжніх пастирів свого народу, здатних зробити внесок у піднесення його духовно-культурного рівня.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Гаврилук О.Н. Підтримка Митрополитом Андреем Шептицьким пам'яткоохоронної діяльності на західноукраїнських землях у 1920-1930-х роках. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/historyarchive/35/2.pdf>
2. Гнот С.І. Культура доброчинності як вияв гуманізму: греко-католицька церква в Другій Речі Посполитій // Наука. Релігія. Суспільство. 2011. № 2. С. 48-53.
3. Греко-католицька Богословська Академія у Львові в другому трьохлітті свого існування (1931-1934). Львів, 1935. 171 с.
4. Дашкевич Я. Постаті: нариси про діячів історії, політики, культури. Львів, 2007. С. 627-628.
5. Звіт про діяльність краєзнавчого гуртка за 1936/1938 рр. // Центральний державний історичний архів України, м. Львів (ЦДІАУ, м. Львів). Ф.451. Оп.1. Спр.126. Арк.2, 16.
6. Коваль І., Пахолок Р. Студентська науково-дослідницька робота в системі чоловічої богословської освіти Галичини (1929-1939 роки) // Обрії. 2013. № 1 (36). С. 21-24.
7. Лаба В. Митрополит Кир Йосиф, гідний приемник великого митрополита Кир Андрея на галицькому митрополитому престолі // Богословія. 1972. Т. XXXVI. Кн. 1-4. С. 5-12.
8. Ленчик В. Визначні постаті Української Церкви: Митрополит Андрей Шептицький і Патріарх Йосиф Сліпий. Львів: Свічадо, 2010. 608 с.
9. Лист ректорату Греко-католицької богословської академії у Львові Шептицькому А. з подякою за подаровані для бібліотеки і музею академії книжки і картини, зокрема полотна Новаківського // ЦДІАУ, м. Львів. Ф.408. Оп.1. Спр.280. Арк.1.
10. Листування ректора Сліпого Й. з священниками з прізвищами на букви «А» - «В» // ЦДІАУ, м. Львів. Ф.451. Оп.2. Спр.122. Арк.2, 14, 162, 240, 276.
11. Назарко І. Київські і Галицькі митрополити: біографічні нариси (1590-1960). Рим: ОО. Василіани, 1962. 271 с.
12. Пахолок Р.І. Реформа богословської освіти в Галичині (1929-1944 рр.) URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2409/1/Pakholok_R_I.pdf
13. Промова ректора Сліпого Й. під час відкриття навчального року 9 жовтня 1938 р. // ЦДІАУ, м. Львів. Ф.451. Оп.1. Спр.66. Арк.5.
14. Сидор О. Патріарх Й. Сліпий: музейницький аспект культурно-мистецької діяльності // Галицька митрополія 1303-1807-2007: Статті і матеріали / Ред. кол.: З. Білик, В. Гасюк, Я. Дашкевич, М. Кашуба, Я. Моравська, М. Омельчук, І. Орлевич, І. Паславський, О. Сидор. Львів: Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2008. С. 125-135.
15. Солецький А. Спогади про патріарха // Пізнай правду. 2004. № 2 (65). С. 12-13.

16. Хроніка академії (1931 – 5.03.1933 рр.) // ЦДІАУ, м. Львів. Ф.451. Оп.1. Спр.13. Арк.47.

17. Цибко А. Музей сакрального мистецтва Львівської Духовної Семінарії // Пізнай правду. 2005. № 4 (72). С. 11-13.

Хоркава Ірина Роль професорсько-викладацького колективу та студентів Греко-католицької богословської академії у м. Львові в організації її музею

У статті розглянуто обставини та мету організації музею Греко-католицької богословської академії, проаналізовано основні віхи його становлення та участь у цьому процесі викладачів і вихованців навчального закладу. Наголошено на ролі Й. Сліпого у його створенні.

Ключові слова: Греко-католицька богословська академія, семінаристи, краєзнавча робота, Й. Сліпий, М. Драган

Хоркава Ирина Роль профессорско-преподавательского коллектива и студентов Греко-католической богословской академии в г. Львове в организации ее музея

В статье рассмотрены обстоятельства и цели организации музея Греко-католической богословской академии, проанализированы основные вехи его становления и участие в этом процессе преподавателей и воспитанников учебного заведения. Отмечено роль И. Слепого в его создании.

Ключевые слова: Греко-католическая богословская академия, семинаристы, краеведческая работа, И. Слепой, М. Драган

Khorkava Iryna The role of faculty teaching staff and students of Greek Catholic Theological Academy in Lviv in its museum organization

Some aspects of the development of Greek Catholic theological education in the Galicia lands during 20 – first part 40 years XX century were greatly considered by native researchers. Al though most of the scientific researches were written through the prism of theological thought. According to this, in the work the peculiarities of museum organization of Greek Catholic Theological Academy in Lviv as a part of educational process were examined. The main landmarks of the collecting of its collection and active participation in this process the students of the educational institution were analyzed. The emphasis is made on the role of its rector, Y. Slipyi. Having got higher theological education in the classical catholic universities, such as Insbruk (Austria), Rome (Italy), he understood that it is necessary to create a museum for extension of study of the sacred art and liturgy with the exhibits giving the opportunity forseminarians to consolidate their theoretical knowledge. That's why, being a young teacher in Lviv Theological Seminary, he began to collect ancient icons, things of church use and books from all the parts of Galicia. In the future his collection will become the basis of the stocks of academic museum.

Headed Lviv Theological Seminary, Y. Slipyi personally went to villages and towns looking for rarities and relics not only of the ancient time, but those made in unusual technics. His colleagues also approved rector's work. Due to the active work of pedagogical staff local lore circle was organized. Its participants had trip excursions via homeland. They collected ancient things for the collection of academic museum. Rarities found were greatly used while teaching History of Art and Archaeology courses in the Academy. Young clergy as spiritual pastors of the people, in the future, had to take a role of cultural guardians, in particular cultural gains of antiquity reviewed gave the opportunity for more detailed analysis of the collecting process, research and saving valuable things by faculty teaching staff, and thorough involvement in this work students of Greek Catholic Theological Academy.

Keywords: Greek Catholic Theological Academy, seminarians, local history work, Y. Slipyi, M. Drahan

Надійшла до редакції 29.01.2018 р.